

АЛІЕНОРА АКВІТАНСЬКА І КУРТУАЗНА КУЛЬТУРА

Серед найвидатніших персоналій західноєвропейського середньовіччя Алієнора Аквітанська займає особливе місце. Передусім, це дружина двох королів і мама трьох монархів. Вона своєю долею заперечує стійкі уявлення про середні віки, як епоху, де панували винятково чоловіки, а жінки перебували в тіні. Королева Алієнора ламала усталені норми поведінки і сама їх встановлювала. Її особистість викликає науковий інтерес у зв'язку з тим, що королева зробила істотний внесок у формування витонченої куртуазної культури – культури рицарства. Таким чином, об'єктом нашого наукового інтересу є Алієнора Аквітанська як історична особа, а предметом – вплив королеви на становлення основних компонентів куртуазної культури в часи розквіту західноєвропейського рицарства – XII ст.

Для того, щоб визначити роль Алієнори Аквітанської в культурному житті Франції і Англії, варто вказати, що вкладає у поняття «куртуазна культура» сучасна медієвістика. Для більшості істориків «куртуазність» – це перелік особливих правил поведінки при західноєвропейському монаршому дворі, або при дворі знатного сеньйора – герцога, маркіза, графа. «Куртуазність» – це також набір позитивних моральних і естетичних якостей особи, яка перебуває при дворі свого суверена. Система правил куртуазної поведінки стосувалась, перш за все, ставлення до жінки. Тобто, серцевиною «куртуазії» – було куртуазне кохання. Медієвісти вважають «куртуазне кохання» – особливою концепцією кохання, яка утвердилася в середні віки, але істотно вплинула на розвиток моральних цінностей у Європі в наступні століття. Згідно з цією середньовічною концепцією кохання, стосунки між закоханим рицарем і його Дамою серця були подібними до стосунків між сеньйором і васалом. Тільки тут сеньйором виступала Прекрасна Дама, а рицар повинен зберігати їй вірність і відданість. Згодом, в епоху Пізнього Середньовіччя і Ранньоновітнього Часу до «куртуазного кохання» додаються й інші компоненти: ввічливість, поштивість і правила їх вираження як до чоловіків, так і до жіноцтва. Істотно ускладнюються правила вітання, звертання до дами чи кавалера, вміння вести світську розмову, здатність вправно запросити на танець. Куртуазність поступово набуває значення вміння володіти собою, своїми вчинками, словом.

Однак, куртуазна культура не вичерпується тільки правилами поведінки і галантністю. Вона включає такі складові, як куртуазна поезія, куртуазний роман тощо. Медієвісти, зокрема А. Люшер, довели, що куртуазність з'явилася в Південній Франції і її творцями стали провансальські поети-трубадури. Саме вони «...прищепили знаті, яка була зайнята війнами і грабежем, рицарське кохання і культ жінки» [3 с. 274]. Алієнора Аквітанська народилася в сім'ї провансальського поета. Її дідусь – Гійом X – герцог Аквітанський вважається першим трубадуром Європи.

Від тих давніх часів до нас дійшло одинадцять поезій, написаних Гійомом Х. Зміст віршів першого трубадура виражає його буйний темперамент, який успадкувала його внучка.

У великих і заможних містах Аквітанії Бордо і Пуатьє проходило дитинство майбутньої королеви. Тут вона здобула знання з тодішніх наук і літератури. У спілкуванні з молодими поетами і рицарями, які мали доброзичливий прийом при дворі аквітанського герцога, Алієнора Аквітанська формувалася як жінка і як особистість. Відомо, що вона освоїла латинь, добре знала обидві французькі говірки: північнофранцузьку і південнофранцузьку – мову провансальських трубадурів. Південна Франція зазнала більшого впливу римської культури, а варварський вплив на цих землях проявлявся меншою мірою. Через це тут міста були потужнішими, а населення (переважно нащадки галло-римлян) мало доволі високий рівень освіченості. Впливом римського права і культури медієвісти пояснюють порівняно високий статус жінки в Лангедоці. Всі ці обставини визначали виховання, характер і темперамент Алієнори Аквітанської.

Перший шлюб герцогині Аквітанської зі спадкоємцем французького престолу, а згодом, королем Людовіком VII Молодим виявився не дуже вдалим. Незважаючи на глибоке почуття Людовіка до Алієнори, у 1152 році вони розлучилися [2, с. 43]. Перебування юної королеви в Парижі внесло в похмуре життя французького двору нові елементи. Королева і її фрейліни започаткували моду на сукні, які не приховували красу жіночого тіла. Сукні мали декольте, яскраву гаму кольорів тканин. Алієнора запроваджує при дворі різні ігри, в яких брали участь як чоловіки, так і жінки. Серед цих веселих, іноді дещо легковажних ігор дослідники згадують такі: «священик на сповіді», «король, який не бреше». Прообразом майбутніх літературних і світських салонів стали так звані «суди любові», на яких Алієнора і інші знатні дами королівства обговорювали важливі державні і приватні справи і пропонували шляхи їх вирішення, виходячи з суто жіночої точки зору [1, с. 218]. Деякі медієвісти схильні оцінювати організовані Алієнорою «суди любові» як перші прояви жіночої емансипації в Європі [4, с. 6].

Особистість Алієнори Аквітанської приваблювала талановитих поетів. Найвідоміший з них, Бернарт де Вентадорн перебував деякий час при дворі Алієнори, коли вона жила в Англії вже як дружина короля Генріха II Плантагенета. Поезії одного з найкращих трубадурів XII ст. Вентадорна були написані під впливом жіночої привабливості і неабиякого інтелекту англійської королеви. Донька Алієнори Марія Шампанська згодом заснувала при своєму дворі уславлений літературний осередок [5, с. 312].

Отож, Алієнора Аквітанська вродою, розумом, усім своїм життям сприяла утвердженню в Західній Європі багатьох елементів куртуазної культури. Ідеалізація любовного почуття, поклоніння жінці на тлі жорстокості і грубості феодального побуту істотно поглибили зміст середньовічної культури і розширили художній діапазон жанрів, видів і форм літератури і мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – с. 218.
2. Дюби Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщин во Франции XII в. / Пер. с фр. Е. Ю. Симакова // Одиссей. Человек в истории. 1990. – М., 1990. – С. 90–96.
3. Люшер А. Французское общество времен Филиппа-Августа./ Перевод с французского к.и.н. Цыбулько Г.Ф. – М. : Евразия, 1999. – 414 с.
4. Режин Перну: Алиенора Аквитанская; Перну Р. Алиенора Аквитанская / Пер. с франц. ... Издательская группа «Евразия», 2001. – 336 с.
5. Флори Ж. Алиенора Аквитанская. Непокорная королева / Пер. с франц. И. А. Эгипти. – СПб. : Евразия, 2012. – 432 с.